

Тетяна Чернюк, викладач кафедри іноземних мов
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ УСПІШНОГО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядаються особливості навчання студентів, визначаються психолого-педагогічні умови, за яких молоді люди успішно вивчають іноземну мову, а також надаються рекомендації, щодо організації навчального плану та вибору навчальних матеріалів на основі особистого досвіду. Іноземна мова для студентів вимагає розвитку їх іншомовної компетенції, комунікативної гнучкості, тренування пізнавального процесу та психологічної підготовки до процесу навчання.

У статті вивчено шляхи подолання труднощів та бар'єрів, які можуть виникнути в роботі, а також ефективні способи організації навчального процесу. Аналіз побудований на важливості комунікативного чинника в процесі вивчення іноземної мови та недоліках його абсолютизації, що вказує на можливість подолання комунікативних бар'єрів під час навчання. Розроблено напрями подальших досліджень з окресленої проблематики.

Ключові слова: іноземна мова; комунікативні чинники; мотивація; емоційне забарвлення; когнітивно-комунікативна модель навчання; міжмовне перенесення.

Лит. 9.

Tetiana Cherniuk, Lecturer of the Foreign Languages Department
Petro Mohyla Chornomorskiy National University

PSYCHOLOGICAL CONDITIONS FOR SUCCESSFUL LEARNING OF A FOREIGN LANGUAGE

This work examines the peculiarities of student learning, determines the psychological and pedagogical conditions under which young people successfully learn a foreign language, and also provides recommendations on the organization of the curriculum and the selection of educational materials based on personal experience. A foreign language for students requires the development of their foreign language competence, communicative flexibility, training of the cognitive process and psychological preparation for the learning process. The article considers ways to overcome difficulties and barriers that may arise at work, as well as effective ways of organizing the educational process.

The analysis is based on the importance of the communicative factor in the process of learning a foreign language and the disadvantages of absolutizing this factor, which indicates the possibility of overcoming communication barriers during learning. It has been researched that in the communicative study of a foreign language, the object of formation is not only specific knowledge, abilities and skills, but also communicative competence, which allows a person to effectively interact in situations of linguistic communication in a foreign language.

The factors influencing on the successful studying of a foreign language are viewed in the article. The author shows their correlation and influence on the studying process of a foreign language. The methodical and psychological aspects of studying of a foreign language are examined in the article. The psychological foundations of learning a foreign language were discussed and effective ways to overcome psychological difficulties in mastering a foreign language were determined. The directions of further scientific researches on the outlined problems are developed.

Keywords: foreign language; communicative factors; motivation; emotional coloring; cognitive-communicative learning model; interlanguage transfer.

Постановка проблеми. Мова є одним із найважливіших засобів спілкування та інструментом подолання мовних бар'єрів між представниками різних національностей. Сьогодні володіння іноземною мовою є однією з найважливіших умов адаптації особистості в сучасному світі, а тому вивчення іноземних мов є актуальним питанням, що потребує детального розгляду.

Перші довідники та підручники для студентів закладів вищої освіти з іноземних мов з'явилися ще в пізньому Середньовіччі, на основі інтересу до вивчення іноземних мов, пошуку шляхів і способів навчання, а також до навчальних посібників. У процесі розширення міжнародного обмінного фонду питання оволодіння іноземними мовами стає все

більш актуальним. Тому зростає важливість вивчення факторів, що впливають на засвоєння іноземної мови, оптимальних механізмів навчання мови, причин виникнення труднощів (бар'єрів) і шляхів їх подолання.

На сьогодні активно реалізується невід'ємна частина процесу асиміляції іноземної мови за такими компонентами розвитку: соціальним (культурне, традиційне та мікросоціальне середовище), психологічним (індивідуальна), психосоціальним (міжособистісне спілкування), психічним (психічні функції та мовні характеристики студентів – сприйняття, розуміння та відтворення) і анатомічним [1].

Відомі такі дослідження, що пов'язані з цими основними компонентами розвитку мови: дослідже-

ння антропологічних, психологічних та мовленнєвих особливостей особистості, психологічні аспекти вивчення іноземних мов, взаємозв'язок методів навчання світової мовленнєвої лексики та психолінгвістика, культура іншомовного спілкування, загальна психологічна підготовка навчання студентів, тощо [6].

Мета статті полягає в огляді й аналізі загальнонаукових і психолого-педагогічних підходів, які можуть удосконалити та систематизувати чинні психологічні умови психолінгвістичної підготовки студентів, а також подолання труднощів та бар'єрів на шляху до вивчення іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах питання вивчення іноземної мови, особливо англійської, стає все більш актуальним. Ця мова є міжнародною, основним засобом міжкультурної та міжмовної комунікації, засобом побудови глобальної ідентичності та найбільш вивченою іноземною мовою у світі. У цьому контексті не дивно, що школи, коледжі та університети викладають іноземні мови як окремі сформовані дисципліни, при цьому неодноразово зазначалося, що багато хто вивчає іноземну мову, але мало хто справді нею володіє.

Безумовно, високоосвічений сучасний фахівець будь-якої спеціалізації (психологія, педагогіка, філологія, право тощо) повинен володіти іноземною мовою на побутовому рівні або вище. Ключове місце в системах інтенсивного навчання займає термін "активація" – процес, спрямований на досягнення власної активності та стабілізацію цього стану. У первісному трактуванні поняття "інтенсивність" вважалося "напругою" – станом діяльності у певний момент [3, 40]. Під цим треба розуміти життєдіяльність колективу викладача та студента, активну взаємодію між студентами, активізацію пізнавальних процесів, ресурсів пам'яті, уяви та уваги.

Доцільно зазначити, що навчання іноземних мов є питанням педагогіки (методології) і лінгвістики, а також психології та психолінгвістики, які розглядали такі науковці, як: В. Фон Гумбольдт, О. Потебня, І. Бодуен, Л. Щерба, І. Зимна та ін.

Завдяки розвитку педагогіки зросла ефективність навчального процесу та вивчення іноземної мови. Висвітлення процесу модернізації освіти, участі високих педагогічних технологій в освіті вивчали: Л. Вяткіна, Є. Бондаревська, І. Якиманська та ін., через основи алгоритмізації технологій та комп'ютеризації навчальних процесів загалом.

Останнім часом все більше уваги приділяється вивченню психологічної концепції вивчення іноземної мови, яка в основному розвивається через різні види навчальної діяльності. Психологічні основи методів навчальної діяльності досліджували Л. Виготський, О. Леонтьєва, С. Рубінштейн, П. Гальперин, Д. Ельконін. Вони також вивчали загальну

теорію діяльності, теорію розуму та основи наслідувальної діяльності [8].

У ранніх роботах вчених велика увага приділяється мисленню та свідомому розумінню в процесі пізнавальної діяльності людини. Так С. Рубінштейн вважає, що – "формування мовних навичок невіддільне від пізнавальної діяльності в процесі спілкування" [4], а Л. Виготський розробив учення про розвиток у людини вищих психічних функцій у процесі спілкування та засвоєння культурних цінностей [2, 45].

К. Роджерс – основоположник гуманістичної психології, наголошував на принципах людської поведінки, згідно з якими людина є передовсім емоційною істотою. По-справжньому гармонійна особистість перебуває в гармонії зі своїми почуттями та емоціями і здатна максимально розвинути внутрішній потенціал. Такій людині не потрібно використовувати захисні стратегії, щоб захистити себе від навколишнього світу, така людина сама собі "творець", який вдосконалюється з кожним своїм кроком, кожним своїм рішенням [7, 66].

Гуманістична філософія К. Роджерса відображена в працях Ч. Каррина, в яких він виділяє такі елементи, як найважливіші умови оволодіння іноземною мовою: мотивація, ступінь тривожності, ступінь самооцінки, ригідність, схильність до ризику, емпатія та екстравертність. Виходячи з перерахованих вище умов, Ч. Каррін створив навичку у спілкуванні, він вважав, що – "аудиторія – це не студенти чи аудиторії, а група людей, які потребують психологічної консультації та лікування. Основна мета педагога-терапевта – створити психологічний зв'язок із групою, створити сприятливий мікроклімат, що сприяє підвищенню самооцінки, відкритості, емпатії та допомогти студентам подолати "мовний бар'єр" і вивчити іноземну мову" [8].

Спираючись на особливості дослідження Ч. Каррина, варто зазначити, про темп засвоєння знань студентами з урахуванням вікових особливостей, саме тому у педагогіці виділяють особливий розділ – андрагогіку, в якому розкриваються і розвиваються принципи навчання старших людей. На їх думку, ефективна освіта старших людей будується від загальної до часткової. Така стратегія навчання дозволяє спочатку сформувати основу, на яку всі інші знання будуть нанизані разом з високою швидкістю [3, 40].

У сучасній психології та педагогіці знаходить своє вираження вивчення психологічної специфіки іноземних мов як навчальної дисципліни. Виділено специфіку реальності оволодіння іноземною мовою: співвіднесеність з рідною мовою; спрямованість шляху оволодіння; низька щільність спілкування; включення іншомовної частини в предметну комунікативну діяльність; фрагментарність навчання та процес поділу вивчення іноземної мови на різні

види мовної діяльності, що формує двомовне усвідомлення. Успіх студентів у вивченні іноземної мови значною мірою залежить від умінь передбачити та діагностувати можливі мовленнєві бар'єри.

Психолінгвісти сходяться на думці, що мовні бар'єри найчастіше заважають студентам успішно опанувати іноземну мову, саме тому виділяють два основні різновиди мовних бар'єрів: зовнішні та внутрішні. Зовнішні бар'єри – це об'єктивні перешкоди, які постають перед людьми незалежно від їх бажання. Наприклад, коли вона не може вибрати метод навчання, який відповідає її цілям, або не може знайти потрібного викладача. Внутрішні бар'єри – суб'єктивні, виникають всередині самої людини, і їх коріння може сягати глибоко в підсвідомість. Але вони також можуть бути пов'язані з певними фізичними проблемами (наприклад, втрата слуху), віком або загальним погіршенням пам'яті особистості у певний віковий період.

Перша і головна перешкода, яку необхідно подолати, починаючи вивчати іноземну мову, – подолати початковий страх перед першими намаганнями почати, що загалом і не буде провокувати наступні виникнення бар'єрів на шляху до вивчення мови.

Відомо, що навчання не може бути успішним без знань у галузі психології та педагогіки, адже існують основні аспекти, які викладачі іноземних мов повинні враховувати під час роботи зі студентами:

- 1) будь-яка діяльність особистості починається з її індивідуальної мотивації;
- 2) навчальний матеріал не повинен бути надто легким, студенти не повинні втрачати прагнення долати власні бар'єри у навчанні;
- 3) нові знання мають мати емоційне забарвлення (включеність у процес);
- 4) необхідно спиратися на загальну ерудицію студентів, фонові знання, міжмовні, міжкультурні зв'язки, вчити аналітичного підходу до вивчення нового [5, 168].

Мотивація є домінуючим фактором у вивченні мови. Важливим мотиваційним фактором для тих, хто вивчає іноземну мову, є попит ринку праці на спеціалістів з її знанням. Дотримуючись цього принципу, викладачі часто використовують змодельовані ситуації спілкування, які відображають реальне життя. У такій мовній ситуації студенти можуть співвіднести себе з певною роллю чи особою, поставити себе на місце цієї людини в конкретній ситуації, що збагатить їхній життєвий досвід, допоможе отримати певні професійні практичні навички, розвинути комунікативні здібності та абстрактне мислення. Важливо зазначити, що постійна практика вивчення мови – запорука успіху. Навіть знавці іноземних мов визнають, що можуть почуватися трохи невпевнено, якщо не тренуються місяцями, як, наприклад, спортсмени [9, 35].

Загалом у сучасній методиці вивчення іноземних мов широко використовуються принципи когнітивно-комунікативної моделі навчання. Реалізація комунікативного методу відіграє вирішальну роль у процесі вивчення іноземної мови, а під комунікацією розуміється не лише усне спілкування, а й процес письмового спілкування, сутністю якого є обмін інформацією [8]. Автором методу спілкування вважається Р. Ленгс, який охарактеризував ключові особливості цього методу:

- підхід передбачає максимальне використання мови, що вивчається в групі;
- орієнтація на моделі активного навчання, включаючи парну та групову роботи;
- перевага усному типу роботи;
- передбачення використання програмних виступів;
- акцент на сучасну розмовну мову;
- другорядність – ролі граматики [1].

У комунікативному вивченні іноземної мови об'єктом навчання є не лише конкретні знання, уміння та навички, а й комунікативні здібності, щоб особистість могла ефективно спілкуватися у ситуаціях іншомовного оточення. Європейська комісія трактує його як континуум кількох компонентів або компетенцій [2, 138]. Комунікативні навички не позбавлені недоліків, головним чином, що вони можуть бути реалізовані лише за допомогою достатньої мовної практики.

Для студентів нелінгвістичних закладів вищої освіти, крім розвитку мови, надзвичайно важливим є професійне читання та опрацювання фахових текстів. Важко уявити майбутнє сучасного фахівця без хорошого професійного читання інформаційно-професійного продукту. Читачі автентичних, професійно орієнтованих текстів потребують розвинутих навичок читання, тобто практичного володіння цим видом мовленнєвої діяльності. Мовна комунікативна модель формування вміння читати базується на автентичності (використання автентичного матеріалу в процесі навчання); контекстуальній обумовленості (використання мови в загальному соціальному та культурному контексті); інтенсивному використанні базових знань студентів (формування передбачуваних навичок на інформаційній основі текстового змісту, яка створюється в його свідомості до зустрічі з матеріалом опрацювання); подолання когнітивного розриву (створення відмінностей у кількості інформації, яку викладач приховує між партнерами, тобто проблемних ситуацій в рамках тексту) та стратегії (організація спільної діяльності студентів, що до вилучення інформації у спосіб, яким навчаються цієї спільної діяльності самі студенти за допомогою завдань викладача) [6].

У багатьох випадках здатність людини вивчати іноземну мову пов'язана не тільки з її особистими, а й з інтересами групи чи товариства. Інші відмі-

ності в характеристиках, які повинні враховувати студенти під час вивчення іноземної мови, полягають у такому:

– самі студенти пред'являють вищі вимоги до якості та результатів освіти;

– студенти самостійно усвідомлюють, що є незалежними, самостійними особистостями із важливим життєвим досвідом, у тому числі й навчальним;

– процесі оволодіння студентами іноземною мовою їм справді не просто повернутися до попередньої ролі – ролі учня, відповідно до нових умов [5, 164].

Ось чому основні психологічні характеристики студентів, які вивчають іноземну мову, такі [9, 38]:

1) вивчатимуть лише те, що, на їхню думку, їм потрібно, і їхнє навчання буде ефективним, коли у них є сильна внутрішня мотивація оволодіти певними знаннями – на сьогодні підтримка та стимулювання мотивації більшою мірою залежить від викладача ЗВО;

2) щоб задовольнити безпосередні потреби аудиторії у застосуванні знань, умінь і навичок, які були отримані, використовують імітацію (моделювання) ситуації – це значно пришвидшує використання мови на практиці;

3) часто студенти навчаються та працюють одночасно, тому основною перешкодою для практичності взаємодії є те, що ті з них, які працюють, часто не мають достатньо часу, щоб відвідувати заняття, при цьому якщо особистості необхідна іноземна мова для професійного становлення, особистості легше знайти час для її вивчення;

4) навчання значною мірою залежить від попереднього досвіду – у студентів сприйняття знань співвідносно, тому знання повинні бути пов'язані з накопиченим життєвим досвідом, якщо нові знання не збігаються з тим, що студент вже знає, він підсвідомо налаштовується на відмову від них;

5) важливо вміти відкинути минулий невдалий досвід навчання та почати все спочатку, одним із блокуючих факторів у процесі вивчення іноземної мови є страх, тому важливо створити на заняттях неформальну атмосферу при взаємодії усіх учасників освітнього процесу;

6) більшість студентів критично ставляться до власної здатності чогось навчитися, тому, на думку психологів та педагогів, потрібно не оцінювати, а направляти, наприклад, завдання, що часто практикуються без єдиного правильного рішення, а головна мета таких вправ – розвиток мовних навичок на основі наявного особистого досвіду аудиторії;

7) під час навчання треба використовувати кілька методів навчання.

Сьогодні все більшої популярності набувають інтенсивні методики вивчення іноземних мов, що спрямоване на допомогу тим, кому не вистачає часу для навчання. Студент запам'ятовує і відпрацьовує певний набір установлених виразів і шаблонів, тому

здатний висловитися і зрозуміти співрозмовника. Підкріплення спрямоване на формування “експресивних мовленнєвих актів” і тому часто має лінгвістичний характер. На курсах іноземної мови методом навчання буде розмовне спілкування та навчання, що значною мірою базується на самонавчанні та саморозвитку і вимагає високого ступеня самодисципліни студентів. Часто роль викладача іноземної мови зводять до координатора самостійної роботи студентів, на основі підбору словникових посібників для курсів вивчення іноземної мови, що відбувається за тематичним принципом. Працюючи зі студентами, необхідно враховувати такі фактори, як вплив рідної мови (міжмовного переносу). Проте найважливішою психологічною передумовою успішного вивчення мови завжди був інтерес до самодисципліни, що є рушійною силою, без якої неможливе успішне навчання.

Висновки. Для успішного вивчення іноземної мови необхідна мотивація до навчання, любов до предмету, використання прийомів на практиці, яскраве враження від усіх навчальних матеріалів, когнітивно-комунікативна модель навчання, емоційне забарвлення, розуміння міжмовного перенесення, спілкування з однодумцями тощо. Важливо зазначити, що наукова психолого-педагогічна методика наділяє викладача новими ролями, роблячи його організатором комунікативно-пізнавальної та творчої діяльності студентів, а здобувачів освіти – активними суб'єктами пізнання та саморозвитку. У зв'язку з цим не можна недооцінювати важливість психологічної складової у навчальному процесі загалом. Вивчення іноземної мови як навчальної дисципліни дуже специфічна, до якої дотичні всі науки і всі галузі людських знань, адже без мови немає знань. Ось чому вивчення мови має великий вплив на особистісний, інтелектуальний та культурний розвиток особистості, що ще раз підкреслює важливу роль психології та педагогіки в цьому процесі. У подальших дослідженнях варто більш детально звернути увагу на методику інтенсивного вивчення іноземних мов як засобу комунікації та пізнання, доцільність використання якої залежить від необхідності підвищення ефективності навчання в умовах науково-технічного та інформаційного прогресу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочарова С.П. Психологія та пам'ять. Теорія та практика для навчання та роботи. Харків : Гуманітарний центр, 2019. 384 с.

2. Галицька М. Ніщо не цінується так дорого, як ввічливість. *Іноземні мови в навчальних закладах* / за ред. А.В. Мицула. Київ, 2019. № 3. С. 134–140.

3. Григор'єва Т.Ю. Особливості навчання іноземних мов дорослих. *Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія: Педагогіка*. Львів, 2020. Вип. 20 (12). С. 40–83.

4. Зеленін Г.І. Когнітивні механізми засвоєння іншомовних текстів як чинник розвитку професійної компе-

тентності майбутніх інженерів-педагогів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.03. Харків, 2009. 20 с.

5. Зернецький П. Хто я? Який я? Антропологічні, психологічні та мовленнєві типи особистості. Київ, 2020. С. 164–172.

6. Організація дистанційного навчання у Львівському національному університеті ім. Івана Франка. URL: <http://surl.li/grcrd> (дата звернення: 25.04.2023).

7. Тинкалюк О., Думашівський Я., Чорній В. Методичні особливості створення електронного навчального курсу з дисципліни іноземна мова (англійська, рівень B1) за професійним спрямуванням для студентів-майбутніх економістів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. *Молодь і ринок*. Щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич, 2022. № 9–10 (207–208). С. 65–70.

8. Kohonen V. Experiential language learning: second language learning as cooperative learner education. *Collaborative Language Learning and Teaching*. Cambridge University Press. England, 2020.

9. Lipkowska M. The Role of Visuality in Organizing the Class. *IATEFL*. Київ, 2021. № 20. С. 33–36.

REFERENCES

1. Bocharova, S.P. (2019). *Psykhohohiia ta pamiat. Teoriia ta praktyka dlia navchannia ta roboty* [Psychology and memory. Theory and practice for study and work]. Kharkiv, 384 p. [in Ukrainian].

2. Halutska, M. (2019). Nishcho ne tsinietsia tak doroho, yak vvichlyvist [Nothing is valued as highly as politeness]. *Foreign languages in educational institutions*. (Ed.). A.V. Mytsula. Kyiv, No. 3. pp. 134–140. [in Ukrainian].

3. Hryhorieva, T.Iu. (2020). Osoblyvosti navchannia inozemnykh mov doroslykh [Peculiarities of learning foreign languages for adults]. *Bulletin of the Lviv National University named after Ivan Franko. Series: Pedagogy*. Lviv, Vol. 20 (12). pp. 40–83. [in Ukrainian].

4. Zelenin, H.I. (2009). Kohnityvni mekhanizmy zasvoiennia inshomovnykh tekstiv yak chynnyk rozvytku profesiinoi kompetentnosti maibutnikh inzheneriv-pedahohiv [Cognitive mechanisms of assimilation of foreign language texts as a factor in the development of professional competence of future engineers-pedagogues]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv, 20 p. [in Ukrainian].

5. Zernetskyi, P. (2020). Khto ya? Yakyi ya? Antropologichni, psykholohichni ta movlennievi typy osobystosti [Who am I? What am I like? Anthropological, psychological and speech types of personality]. Kyiv, pp. 164–172. [in Ukrainian].

6. Orhanizatsiia dystantsiinoho navchannia u Lvivskomu natsionalnomu universyteti im. Ivana Franka [Organization of distance learning at the Lviv National University named after Ivan Franko]. Available at: <http://surl.li/grcrd> (Accessed 12 Apr. 2023). [in Ukrainian].

7. Tynkaliuk, O., Dumashivskiy, Ya. & Chornii, V. (2022). Metodychni osoblyvosti stvorennia elektronnoho navchalnoho kursu z dystsypliny inozemna mova (anhliiska, riven V 1) za profesiinym spriamuvanniam dlia studentiv-maibutnikh ekonomistiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [Methodological features of the creation of an electronic educational course in the discipline of a foreign language (English, level B1) in a professional direction for students-future economists of the first (bachelor) level of higher education]. *Youth & market*. No. 9–10 (207–208). pp. 65–70. [in Ukrainian].

8. Kohonen, V. (2020). Experiential language learning: second language learning as cooperative learner education. *Collaborative Language Learning and Teaching*. Cambridge University Press. England. [in English].

9. Lipkowska, M. (2021). The Role of Visuality in Organizing the Class. *IATEFL*. Kyiv, No. 20. pp. 33–36. [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.04.2023

“Сила і можливості виховання невичерпні”.

Василь Сухомлинський
український педагог

“Ніщо не буває рано, ніщо не буває пізно. Все буває вчасно”.

Конфуцій
давньоқытайський філософ

“Ви зможете все, чого захочете, тільки почніть. Сміливість породжує геніальність. Починайте негайно”.

Йоганн Вольфганг фон Гете
німецький поет, прозаїк, драматург

“Увесь сенс життя полягає в нескінченному завоюванні невідомого, у вічному зусиллі пізнати більше”.

Еміль Золя
французький письменник

